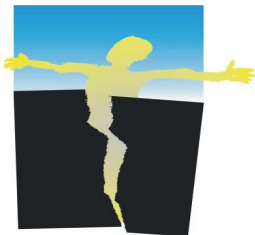

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mailoffice@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 48 • Decembar 2009.

Status Kosova

Srbija nije prihvatila kosovsku nezavisnost kao novu realnost u regionu. Strategija Srbije je bila što duže održi *status quo* kako bi iznudila podelu kao rezultat realnosti na terenu. Od proglašenja nezavisnosti Kosova njena strategija se svela na veoma upornu diplomatsku akciju sa istom idejom da se iznuđi podela Kosova. Strategija Vojislava Koštunice da na kosovskoj nezavisnosti dobije podršku na vanrednim izborima (maj 2008) nije uspela. Međutim, odluka da se kosovsko pitanje prebaci na pravni teren, odnosno da se traži mišljenje Medjunarodnog suda za pravdu o legalnosti odluke o nezavisnosti, dobila je podršku i u nekim medjunarodnim krugovima, uključujući I Ujedinjene nacije.

Proces pred Medjunarodnim sudom pravde (MSP) u Hagu (1-10. decembra), nije u Srbiji praćen, kako se moglo očekivati po pisanju štampe i izjavama zvaničnika, kao trijumfalni pohod u odbrani medjunarodnog prava. Nastup i sastav delegacije Srbije, medijsko praćenje događaja u sudnici, kao i paralelne

poruke koje su tokom procesa plasirane u javnosti, bile su u svojevrsnom raskoraku sa entuzijazmom koji je diplomatsku inicijativu Srbije u UN – da se od Medjunarodnog suda pravde u Hagu zatraži mišljenje o legalnosti samoproglashene nezavisnosti Kosova (februar, 2008) – pratio tokom poslednjih godinu dana.

Na čelu srbijanske delegacije bio je Dušan Bataković, istoričar i aktuelni ambasador u Francuskoj. Srbija nije, kao što se moglo očekivati zbog prethodne medijske kampanje, posvetila pažnju medijskom pokriću ovog događaja. Gotovo nijedan medij iz Srbije nije imao specijalnog izveštaca sa procesa; nije obezbedjen ni direktni televizijski prenos iz sudnice, što su, međutim, učinila tri kosovska tv-emitera. To nije bio medijski izazov ni za javni servis, RTV Srbije, niti za neku drugu televizijsku kuću.

Vuk Jeremić, ministar spoljnih poslova Srbije, je na početku "istorijskog procesa" u Hagu, izjavio da očekuje da će donošenje savetodavnog mišljenja učvrstiti "našu interpretaciju kao preovladujuću u medjunarodnoj areni"¹. Ona upućuje na očekivani ishod, kao i potonje akcije srbijanske diplomatije.

Strategija Beograda o podeli Kosova nije nikakva tajna. I tokom rasprave u Hagu su obelodanjena takva razmišljanja, što navodi na zaključak da će naponi biti skoncentrisani na to da se i domaćoj i medjunarodnoj javnosti mišljenje Suda predstavi kao sugestija za obnovu (kakvih-takvih) pregovora

¹ *Politika*, 1. decembar 2009.

Beograda i Prištine, koji bi, kada je o Srbiji reč, na pregovaračkom stolu imali i opciju o podeli.

Mogućnost različitog interpretiranja budućeg mišljenja na svoj je način, najavio i predsednik Medjunarodnog suda pravde Hisaši Ovada, koji je nekoliko dana pre nego što je rasprava i počela izjavio da će mišljenje Suda biti sveobuhvatno, ali ne i jednoznačno.

Medjutim, rasprava u Hagu je bila povod i za novo zaoštavanje odnosa sa susedima zbog iznetih stavova u prilog nezavisnosti Kosova, pre svega sa Hrvatskom i Bugarskom.

Argumenti za i protiv

Tokom desetodnevne javne rasprave u Medjunarodnom sudu pravde više od 20 zemalja iznelo je svoj stav o kosovskoj državnosti. Kosovska deklaracija o nezavisnosti podelila je svet na one koji podržavaju nezavisnost i one protiv nje. Prva grupa je i pred sudom zastupala svoj stav uz argumentaciju da je Kosovo godinama bilo deo Srbije koja nije funkcionisala kao država i u kojoj je represija na Kosovu vremenom kulminirala u političko nasilje i masovno fizičko zlostavljanje, posebno tokom 1998. i 1999. godine. Protivnici nezavisnosti su koristili pravnu argumentaciju da se suverenost država mora poštovati i da fragmentacija država može biti presedan za ceo svet što bi vodilo u haos i nestabilnost.

Medjunarodno-pravnu kontroverzu o sticanju "prava na državu" odražava i činjenica da je približno isti broj zemalja podržao kosovsku nezavisnost (14), odnosno tvrdio da je ona nelegalna (12).

Raspravu su otvorili zastupnici Srbije i Kosova. Srpska delegacija je tvrdila da kosovske institucije (ili, kako ih nazivaju "privremene") nisu imale pravo da donesu "akt o ocepjenju", odnosno, da su tim činom "potkopani temelji medjunarodnog prava".² Zastupnici Kosova tvrdili su, medjutim, da je nezavisnost Kosova nepovratna, odnosno da je ona samo "prirodan sled događaja nakon

dugogodišnje represije koju su vlasti u Beogradu sprovodile prema kosovskim Albancima".³

Podsećajući da je Srbija miroljubivo reagovala na proglašenje nezavisnosti, što ne znači da "nije odlučna da brani svoj suverenitet i teritorijalni integritet", šef srpske delegacije Dušan Bataković rekao je, izmedju ostalog, da kosovski slučaj predstavlja izazov za medjunarodno pravo, kao i da će mišljenje Suda imati veliki značaj za Ujedinjene nacije i "predstavljace smernice za delovanje organa ove svetske organizacije".⁴

Britanski advokat Majkl Vud, inače član prištinskog tima, je tvrdio da je Kosovo jedinstven slučaj, pa je i rešenje jedinstveno. On je takodje, rekao da do prištinske Deklaracija o nezavisnosti nije došlo iznenada, jer je ona bila "prirodan ishod političkog procesa koji je Savet bezbednosti pokrenuo 2005, a koji je okončan 2007. godine".⁵

Suprotsavljena mišljena predstavnika zemalja učesnica su se uglavnom kretala na liniji ova dva suprotstavljena mišljenja. Zemlje koje do sada nisu priznale Kosovo (Grčka, Argentina, Venecuela, Vijetnam ...) bile su na strani Srbije, dok su one koje su priznale Kosovo (Velika Britanija, Jordan, Francuska...), branile pravo kosovskih Albanaca na samostalnost i nezavisnost. Stav država prema Kosovu generalno, zavisio je u velikoj meri i od njihove unutrašnje situacije i potencijalnih independističkih težnji na njihovom tlu. Medju njima svakako se izdvaja Kina koja je odlučila da prvi put sudeluje u takvoj raspravi. Njena predstavnica Hsije Handji je istakla da "suverene države imaju pravo da spreče

² *Politika*, 2. decembar 2009.

³ *Isto.*

⁴ *Isto.*

⁵ *Isto.*

jednostranu secesiju i zaštite svoj integritet”.⁶

Iako je i sama u praksi iskoristila “kosovski presedan”, priznajući nezavisnost otopljenih gruzijskih republika Abhazije i Južne Osetije (2008), Rusija je pred MSP branila poziciju Srbije. Po mišljenju njenog predstavnika Kirila Gregorijana, Rezolucija UN 1244, je još uvek na snazi, zbog čega nijedna institucija nema pravo da proglasi nezavisnost. Prema njegovim rečima, upravo zbog toga specijalni izaslanik UN Marti Ahtisari nije imao pravo da prekine pregovore (Beograda i Prištine) i preporuči nezavisnost kao jedino rešenje. Stav Rusije je da jednostrano proglašavanje nezavisnosti nije dozvoljeno “izvan kolonijalnog konteksta”.⁷

Harold Hondju Ko, zastupnik Sjedinjenih Američkih Država, izneo je svoj stav istog dana kad i ruski zastupnik. Harold Ko se, jedini među svim učesnicima, u svom tumačenju pozvao na presudu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), odnosno na presudu Milanu Milutinoviću i “petorici”, koja je dokazala zločine počinjene pod okriljem države. Polazeći od toga da se principa teritorijalnog integriteta moraju pridržavati samo države, a ne i unutrašnji entiteti, Ko je istakao da SAD proglašenje nezavisnosti smatraju poslednjom fazom raspada bivše Jugoslavije. On je takodje, zaključio da je nezavisnost Kosova učvrstila stabilnost u regionu i “otvorila vrata evropske budućnosti” za sve države.⁸

Jedno od najupečatljivijih izlaganja u prilog prava kosovskih Albanaca na samoopredeljenje podneo je Britanac, ser Majkl Vud, koji je član Komisije UN za međunarodno pravo. Uz tvrdnju da opšte međunarodno pravo ne sadrži pravila o legalnosti akta otcepljenja, on je naveo istorijat represije Srbije prema Albancima na Kosovu: od 1912, preko Aleksandra Rankovića, do Slobodana Miloševića 1999. godine.⁹

⁶ Agencija Beta, prema *Politici*, 8. decembra 2009.

⁷ *Politika*, 9. decembra 2009.

⁸ *Politika*, 9. decembar 2009.

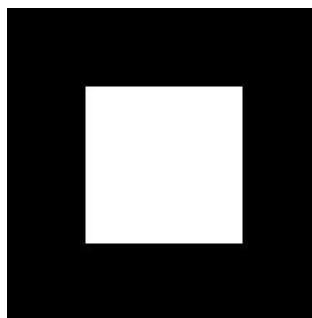
⁹ Blic, 13. decembar 2009. godine.

Medijski tretman i paralelni stavovi

Srbijanski mediji se nisu opširnije bavili raspravom pred sudom mada su o tome izveštavali znatno više u prethodnom razdoblju. Tabloidi su sudsku raspravu gotovo sasvim marginalizovali, a u “ozbiljnim” medijima izostala su opširnija stručna mišljenja i analize. Izveštaji su bili korektni, ali sa izraženijom podrškom stavu Srbije

Raspravu u sudnici direktno su prenosile tri televizije sa Kosova, dok u Srbiji to nije učinila nijedna televizija. Bez obzira na to što je signal iz Međunarodnog suda pravde besplatan i može ga dobiti svako ko se akredituje i obezbedi reportažna kola za satelitski prenos slike. Televizije za to obično angažuju lokalne ekipe po ceni od 1000 do 1500 eura dnevno, ali niko iz Srbije nije bio zainteresovan.¹⁰

Povodom rasprave u Hagu u beogradskim medijima su se pojavili i nagoveštaji koji ukazuju i na to da je na pomolu objavljivanje zvanične ponude o podeli Kosova. Nekoliko dana pre početka rasprave, predsednik Srbije Boris Tadić je na godišnjoj skupštini Srpske akademije nauka i umetnosti¹¹ rekao da je Srbiji potrebna inovativnost u vođenju pregovora oko statusa Kosova, kao i u međunarodnoj politici i svim drugim oblastima: “Onaj ko nije naučio jednostavnu lekciju da rigidan, krut i preterano tradicionalan pristup, koji nije dao rezultate, ne može da bude ponovljen ni u budućnosti, gubi pravo i legitimitet da obavlja posao u sadašnjosti”.¹²

U tekstu “Ni crno ni belo” koji je istog dana objavljen i u *Politici* i u

¹⁰ *Politika*, 6. decembar 2009.

¹¹ Eminentni predstavnici SANU, od Dobrice Ćosića do Aleksandra Despića godinama unazad su se zalagali za “istorijski sporazum Srba i Albanaca”, praktično za podelu Kosova.

¹² *Politika*, 13. decembar 2009.

Danasu, penzionisani ambasador Radoman Jović smatra da će savetodavno mišljenje suda bude neodređeno i nedorečeno (“ni crno ni belo”). Iako nema konkretne predloge, Jović tvrdi da sve dosadašnje “mantre” koje je aktuelna vlast preuzela od prethodne (“nikad nećemo priznati nezavisnost Kosova”), “ne vode nikuda”. Podsećajući na spomenutu izjavu predsednika Tadića, o “neophodnosti fleksibilnijeg pristupa u odnosu prema Kosovu”, Radoman Jović izražava nadu da postoji vizija “koja će izroditi novu strategiju za iznalaženje obostrano prihvatljivog i održivog rešenja za dva naroda”.¹³

I pored navodne racionalnosti, ipak se u svim napisima nagoveštava da bi najracionalnije rešenje bila podela. U tom smislu je u *Politici* objavljen tekst Stivena Majera, profesora nacionalne bezbednosti i političkih nauka na vašingtonskom Nacionalnom univerzitetu za odbranu. U tekstu pod naslovom “Kako izgleda pobeda na Kosovu”, on iznosi da sudsko mišljenje, bez obzira u čiju korist bude, neće promeniti ništa. On smatra da se kosovsko pitanje može rešiti pravedno jedino u političkom procesu “u kome će obe strane pristati na kompromis i žrtvovanje. Beograd mora da shvati da neće povratiti celo Kosovo – čak ni sa ponudom za proširenu autonomiju. A Priština mora da shvati da nikada neće biti u stanju da krene napred ukoliko ne bude spremna da prepusti Srbiji deo severno od Ibra i stvori specijalne uslove za ostala područja sa većinskim srpskim stanovništvom”.¹⁴

Stav o podeli je prvi put nagovestio i Vuk Jeremić, šef diplomatije Srbije, mada je u proteklih gotovo dve godine uložio ogromnu energiju u blokiranje priznavanja Kosova i u velikoj meri doprineo uspehu diplomatske inicijative Srbije u UN prošle godine. Iako to nije rekao direktno, na takav zaključak upućuju njegova dva intervjua koja je dao uoči i tokom haške rasprave. U razgovoru za *Politiku*, Jeremić je podsetio da je jedan od razloga što je propao prethodni pregovarački proces bio to

što su obe strane unapred ultimativno definisale “koordinate krajnjeg ishoda”. Ističući da je sada u fokusu napor da se dodje do obnove pregovora, a kada (eventualno) do toga dodje “tada bi svi trebalo da pokažemo spremnost za postizanje kompromisa koji će omogućiti dugotrajnu stabilnost regiona i ubrzati proces evrointegracija za ceo zapadni Balkan”.¹⁵ U intervjuu za *Blic* nekoliko dana kasnije on je rekao da “ne smemo ponoviti istu grešku, ukoliko želimo da postignemo kompromisno rešenje”. “Greška” je, po njemu, bila to što su “pregovaračke strane unapred izricale šta mora biti ishod procesa”.¹⁶

Ivan Vejvoda, direktor Balkanskog fonda za demokratiju, ističe da su svi akteri na Balkanu odlučni u tome da se priključe evropskim integracijama, što, po njemu, ukazuje da “možda može da se nadje mesto gde se razgovara”. Ukoliko se nadje zajednički jezik za rešavanje životnih stvari “onda iz njih proizlazi nešto što je komplikovanije i što nazivamo pitanjem statusa”.¹⁷

Neprimerno prema susedima

Sve susedne zemlje osim Rumunije, priznale su Kosovo kao nezavisnu državu. Za raspravu pred Medjunarodnim sudom pravde od susednih zemalja prijavile su se Bugarska i Hrvatska. Prema oceni profesora na Fakultetu političkih nauka, Predraga Simića, pojavljivanje Hrvatske pred MSP nanosi udarac kako bilateralnim odnosima između Beograda i Zagreba tako i stabilnosti u regionu. Po njemu, situaciju dodatno komplikuje istup Bugarske.¹⁸

Nakon nastupa predstavnika bugarske delegacije, koji smatra da je Kosovo imalo pravo na proglašavanje nezavisnosti, usledila je nervozna i neprimerena reakcija šefa delegacije

¹³ *Politika*, *Danas*, 2. decembar 2009.

¹⁴ *Politika*, 9. decembar 2009.

¹⁵ *Politika*, 1. decembar 2009.

¹⁶ *Blic*, 7. decembar 2009.

¹⁷ *Politika*, 13. decembar 2009.

¹⁸ *Politika*, 8. decembar.

Srbije, Dušana Batakovića koji je taj gest nazvao “nožem u ledja Srbiji”.¹⁹ Još žešću reakciju izazvao je nastup predstavnice delegacije Hrvatske Andreje Metelko Zgombić. Ona je naime, legalnost kosovske nezavisnosti izvlačila iz statusa Kosova u bivšoj SFRJ, po ustavu iz 1974. godine. I i Kosovo i Vojvodina bili su konstitutivni delovi federacije, iako su istovremeno bili u sastavu Srbije. Njen nastup primljen je u Beogradu kao “žestok udarac” na koji će Srbija morati da nadje “dobar i osmišljen odgovor”. Pozivajući se na dobro obaveštene diplomatske izvore u Beogradu, *Blic* je naveo da je ovo shvaćeno kao aluzija na Vojvodinu”.²⁰

Saša Obradović, zamenik šefa delegacije Srbije, bio je još eksplicitniji, jer, kako je rekao, pominjanje autonomne pokrajine nije slučajno, jer “Hrvati jako dobro znaju da su u toku političke netrpeljivosti oko usvajanja Statuta Vojvodine”. “Mi to shvatamo kao neprijateljski akt na koji nećemo ihistreno odgovoriti”. On je nastup hrvatske delegacije okarakterisao i kao “obnovu svetonazora iz Tujmanovog doba”.²¹

Vuk Jeremić, šef diplomatije, je prilikom gostovanja u emisiji “Intervju gledalaca” Jugoslava Čosića na RTV B92, takodje ocenio da nastup hrvatske predstavnice u Hagu “direktno otvara pitanje Vojvodine”.²²

Za sada, međjutim, nije bilo konkretnih poteza (diplomatske note, povlačenje, ili proterivanje ambasadora) koji bi dodatno opteretili ionako loše odnose Srbije sa gotovo svim susedima.

Podsećanja radi neke od argumenata koje je navodio hrvatski predstavnik koristila je Srbija, odnosno srpska elita početkom osamdesetih kada se pripremala promena ustava iz 1974, odnosno ukidanje autonomije Vojvodine i Kosova.

Beograd je podcenio odlučnost međunarodne zajednice da reši status Kosova i stoga nije na adekvatan način učestvovao u pregovorima 2007. godine. Beograd je od početka kosovske krize išao na podelu kao jedino prihvatljivo rešenje što je bilo prisutno i u javnosti. Knjiga Dobrice Čosića *Kosovo*, koja je bila promovisana po svim većim gradovima u Srbiji 2004, bila je zvanična najava politike podele Kosova.

Zbog pogrešne procene ponašanja međunarodnih faktora, Beograd se opredelio za strategiju prebacivanja kosovskog pitanja na međunarodni plan, odnosno pred Medjunarodni sud pravde u Hagu. Intenzivnom diplomatskom kampanjom za to je dobio podršku određenog broja zemalja koje i same mogu imati slične probleme.

Već na početku procesa pred MSP Beograd je u svojim izjavama nagovestio šta očekuje od tog procesa: mogućnost obnavljanja pregovora između Beograda i Prištine i kompromisno rešenje o podeli Kosova.

Kosovo više nije unutrašnje pitanje Srbije, što objašnjava i nedostatak medijskog interesa za raspravu pred MSP. Ono je više služilo za “legitimno” otvaranje pitanje podele Bosne i Hercegovine.

Medjunarodna zajednica u završnoj fazi zatvranja balkanskog pitanja, mora voditi računa da bi svako ponovno otvaranje pitanja granica bilo otvaranje pandorine kutije i rušenje bezbednosne strukture na kjoj se radilo dve decenije. Jedinostvena i funkcionalna Bosna i Hercegovina su ključ stabilnosti Balkana. A kada je o Srbiji reč, zatvaranje pitanja granica otvara novi prostor za neophodne promene unutar same Srbije.

¹⁹ RTV B92, Intervju gledalaca, 8. decembar 2009.

²⁰ *Blic*, 8. decembar 2009.

²¹ *Blic*, 9. decembar 2009.

²² RTV B92, Intervju gledalaca,